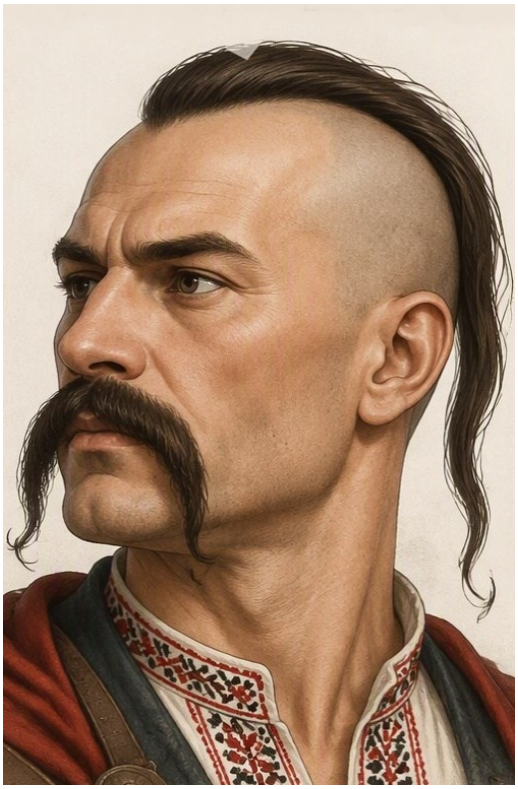
ОБЕРЕГИ УКРАЇНСЬКИХ ВОЇНІВ



Від найдавніших часів люди прагнули мати поруч символи, які нагадували про рід, духовні цінності та надавали впевненості у складні моменти. Саме так виникли перші обереги. З покоління в покоління вони супроводжували воїнів, мисливців і мандрівників. В українській традиції обереги стали важливою частиною культури, символом віри, мужності та зв'язку з рідною землею. Сьогодні вони продовжують об'єднувати українських захисників навколо спільних цінностей, історичної пам'яті та любові до Батьківщини.

Ілюстрація: Олег Клевцов

І воїни Русі, і козаки не відмовлялися від магічних аксесуарів. Навіть зачіска, славетний "оселедець", мала таку функцію: запорожець вірив, що після смерті за це пасмо волосся янгол витягне його грішну душу з пекла. Із прийняттям християнства найнадійнішим захистом став натільний хрест, хоча традиція постійного носіння його з'явилася не 988 року. Захищала й молитва: її не лише промовляли, а й зашивали записаною на папірці в сорочку чи клали в кишеню бійця. Варто згадати й про "характери" — записки з магічними знаками, які носили з собою шляхтичі. У народних оповідках про запорожців у XIX столітті це явище трансформувалося в легенди про козаків-характерників. Воїн міг бути неграмотним, але вірив, що святе слово на папері береже його від смерті.





Сьогодні, як і під час Другої світової війни, надзвичайно популярним оберегом в українському війську є 90-й псалом Давида:

“Багато військових носять Псалом 90 або короткі молитви в бронежилеті чи кишені. Коли сильний обстріл, руку кладеш туди, де молитва, – і воно на психологічному рівні трохи заспокоює”,– ділиться старший сержант Сергій (позивний Вовк).

Цей псалом, як і “Отче наш”, щодня читають бабусі, матері й дружини фронтовиків. Здавна вважається, що немає нічого сильнішого за материнську молитву (втім, як і за материнський прокльон). З початком російсько-української війни з’явилося й чимало нових молитов за воїнів, на тексти яких іноді можна натрапити у фейсбуці.

Архаїчною та призабутою є традиція давати на війну із собою грудочку рідної землі. У харківського художника Адольфа Константинопольського є картина “Рідна земля” (1957), де старий солдат розгортає хусточку й показує товаришам такий оберіг. Земля сприймалася як потужний захист, оскільки вважалося, що людину береже сама “мати сира земля”.



Константинопольський Адольф Маркович
Рідна земля. 1957
полотно, олія
245X462

Ця традиція живе й нині: ***“У нас в роті один хлопчина з Тернопільщини мав такий маленький мішечок камуфляжний, казав, що мати йому туди землі з городу насипала і зашила. Він його на шиї разом із хрестиком носив. Казав: “Якщо загину – хай хоч трохи своєї землі буде зі мною”. Тяжка тема... Але тримає дух сильно”, – розповідає Сергій (позивний Камаз).***



Серед українських бійців також популярні татуювання. Поміж них часто трапляється тризуб у безлічі художніх варіацій. Нині він перебрав на себе функцію тієї самої грудочки рідної землі, оскільки уособлює матір-Україну, яка має захистити свого сина.

Червона нитка на зап'ясті, популярна у православній традиції ще в XIX столітті (часто освячена в церкві, на Афоні чи в Єрусалимі), у XXI столітті знову стала модною в Україні. Проте нині з'явилися й інші її варіанти – червоно-зелений або жовто-блакитний. Ті, хто носять такі обереги, трактують червоний колір як символ вогню, а зелений – життя. Замкненість браслета надає йому магічного змісту: хоча це "вогняне коло" охоплює лише зап'ястя, за прадавнім принципом "частина замість цілого" воно ніби захищає всю людину.

Неординарне тлумачення "дії" червоної нитки на руці дав фронтовик Олександр (позивний Монах): ***"Поки вона на руці, рани будуть швидше загоюватися".***

Синьо-жовта стрічка чи плетений браслет у кольорах національного прапора – це новація часів незалежної України, яка стала особливо популярною з Помаранчевої революції 2004 року. За цими речами не стоїть давня апотропеїчна (захисна) символіка, проте такий оберіг, як і татуювання з тризубом, уособлює саму Україну, яка береже свого сина-захисника чи доню-захисницю.

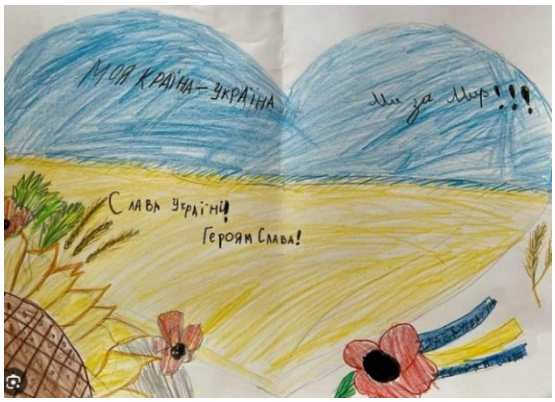
Нитка – це символ зв'язку, що ніби тягнеться від бійця на "нулі" до рідної домівки. За дослідженнями етнологині Наталії Телегей, в українській традиції особливою магічною силою наділялися залишки ниток після ткання на верстаті, а також нитки, зсукані до схід сонця у Чистий четвер. Такий оберіг давали чоловікові, який ішов до війська, щоб він повернувся живим. Нитку не в'язали на руку, а ховали в кишеню чи деінде: її ніхто не мав побачити. "Забудько" – випадково забутий у печі хліб, який теж вважали рятівним для воїна. Адже цей буханець щасливо врятувався, тоді як його "товаришів" давно з'їли. Так само й нитка, що виявилася зайвою чи "забутою", ставала "щасливою": вірили, що лиха Доля або Смерть мають забути про її власника. Цю поодиноку практику фіксують і досі. Фольклористка Дар'я Анцибор записала у 2023 році на Коростенщині розповідь про те, як за часів АТО одна бабуся передала таку "сурову" нитку онукові, який ішов воювати, і він повернувся живий.



Сьогодні в субкультурі українських військових домінує постмодерна еклектика: у бійців є татуювання чи натільні прикраси у формі “сокири Перуна”, рун та чимало іншої езотеричної символіки, зокрема неязичницької, на кшталт ведмежої лапи. Прикметно, що культурні символи, які за своєю суттю можуть бути протилежними, гармонійно співіснують на тілі людини, яка щосекунди ризикує своїм життям

“Маю на собі срібну цепочку, а на ній маю чотири різних обереги. Там і старі руни, там є медальйон, там і хрестик, там є ангелик, якого мені подарували, все це освячене”, – ділиться сержант ДШВ Максим (позивний Осман).

Серед татуювань трапляються й різноманітні версії козака Мамая — і це не просто для краси: це й відчуття тяглості воїнської традиції, і ніби апеляція до предків-козаків прийти на поміч, коли стане непереливки. Чимало воїнів обирали та обирають собі позивний Козак. Такий позивний був і в харківського історика Валерія Романовського, який загинув 2023 року від смертельного поранення в бою. У фольклорі Мамай постає як Козак-невмирака, і навіть Смерть, забираючи його життя, не може знищити його духовну сутність.



У війську є й традиційні обереги: дитяча іграшка (часто зроблена або подарована воїну власною дитиною) або малюнок, іконки, хрестики, медальйони, ладанки, кулони та інша християнська атрибутика. Одному з воїнів із заходу України дружина передала католицьку вервицю, а також надіслала цілий пакет цих помічних предметів для молитви побратимам свого чоловіка. Зрештою вони, незалежно від віросповідання, почали носити ці вервиці на зап’ясті як оберіг.

Ікони здавна посідають особливе місце в духовній традиції українського народу, уособлюючи віру, надію, духовну силу та захист. Для українських Захисників і Захисниць вони є не лише символами віри, а й особистими оберегами, що супроводжують у часи випробувань, додають мужності, підтримують моральний дух і нагадують про рідний дім, родину та цінності, заради яких вони боронять Україну.

Особливе символічне значення мають образи Архангела Михаїла та Покрови Пресвятої Богородиці. Архангел Михаїл уособлює небесне

заступництво, мужність, перемогу над злом і захист від ворога. Покрова Пресвятої Богородиці символізує материнську опіку, милосердя, надію та духовне покровительство українським воїнам. Ці образи глибоко вкорінені в українській історичній і військовій традиції, зокрема в козацькій спадщині.

Позивні також часто сприймають як талісман. У військового Миколи Рудя був навіть позивний Талісман. Якщо людину кличуть “Львів”, то щоразу артикулюється назва його рідного міста – і просто від цього рідного слова людина набирається сили.

“Це частина твоєї особистості на війні. Для мене Кремінь – це просто стійкість, незламність. Коли тебе так кличуть, відчуваєш внутрішню силу. Ніби й характер твій там зашифровано, і певне посилання”, – ділиться Олександр (позивний Кремінь).



За талісман або амулет згодиться все що завгодно: монетка (зазвичай чийсь дарунок), окуляри, куля чи уламок, які могли вбити, але не вбили, лялька-мотанка чи мініатюрний саморобний ангелик із тканини. Щодо монетки – це давня традиція. На проводах в армію хтось із родичів чи сусідів часто давав призовнику монетку й казав: “Гляди не загуби, щоб повернув!”. Таким чином у солдата з’являлося певне зобов’язання: треба повернути “борг”, а отже, й повернутися додому.

Часто оберегом стає річ, яка пов’язує бійця з дорогими для нього людьми: фото доньки, батьківський годинник, будь-яка дрібничка з дому. Як сказав Кремінь: “Це речі, які нагадують про дім, про те, заради чого тут”. А харків’янин Іван (позивний Тінь) поділився, що “найголовніше – це емоційний зв’язок із тим, хто подарував цю річ”.

У минулі століття воїну традиційно давали вишиті рушник і носовичок. Сьогодні побачити у військового вишитий рушник – це рідкість, а от вишиті хустинки, зв’язані гачком маленькі жовто-блакитні серденька, серветки, крихітні ляльки-мотанки, саморобні фігурки-талісмани волонтери привозять військовим у достатній кількості. Харківська волонтерка Олена, відома як Лєнчик Десюшка, за роки війни разом зі своїми учнями зробила й передала військовим тисячі фігурок котів, щоб у бійців теж було “9 життів” і шалена котяча живучість.

Оберегами можуть бути не лише предмети, а й певні дії чи заборони на конкретні вчинки. Наприклад, заборона класти каску на стіл є військовою

трансформацією традиційного українського вірування, згідно з яким на стіл не можна класти капелюх, бо це віщує людині швидку смерть. У народній культурі стіл сприймався як престол Божий, тому головний убір на ньому вважали не просто образою сакрального простору, а й символічним аналогом відсіченої голови Іоанна Хрестителя. Звідси ж походить і традиційна заборона різати кругле на свято Усікновення.

Заборона стригтися й голитися перед виходом на "нуль" – це також захисні приписи. Вони відомі багатьом ще зі студентських років, коли перед іспитами уникали стрижки, аби разом з волоссям не втратити знання. Не менш поширене й табу на фотографування перед виходом на бойове завдання. Ця практика добре відома в авіації, де пілоти та стюардеси ніколи не фотографуються перед рейсом, пов'язуючи це з трагічними прикметами.

Втім, далеко не всі українські військові вірять у рятівну силу оберегів: ***"Бувають різні обереги у хлопців: у деяких іконки, у деяких іграшки, які зроблені руками дітей… Ну а головне – це бронежилет, каска, автомат і свій розум, плюс руки, ноги, поки вони є", – каже старший сержант Григорій (позивний Старшина).***

Сергій (позивний Бурий) зауважив у тому ж дусі: "Більшість бійців не вважають ці речі якимось магічним захистом, але вони мають велике моральне значення. Такі обереги нагадують про рідних людей, дім і те, заради чого варто витримувати всі труднощі війни".

Сьогодні обереги в українській армії вражають своєю різноманітністю. Вони поєднують давні народні традиції та сучасні новації. Проте, якими б не були ці обереги, вони можуть давати бійцеві відчуття захищеності, психологічну й духовну опору, а також допомагають підтримувати зв'язок із близькими та нагадують, заради чого він служить.

Відомості підготовлено на основі дослідження "Путівник мілітарними традиціями" за матеріалом Михайла КРАСІКОВА, присвяченого мілітарній культурі та військовим традиціям України від давньої історії до сучасного війська.